

В.В. Деркач,
кандидат філологічних наук, доцент
О.М. Козаченко,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського)

МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ НАВЧАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

У статті характеризуються основні методичні вимоги щодо початкового етапу оволодіння польською мовою студентів філологічних факультетів вищих закладів освіти.

У сучасній методичній науці значна увага приділяється питанням організації навчання іноземних мов в умовах початкового етапу. Ця проблема є складним комплексом методичних, лінгвістичних та психологічних питань. Методичний бік її пов'язаний із забезпеченням необхідних умов для успішного формування вмінь і навичок іншомовного мовлення на початковому етапі.

В методиці існує багато визначень поняття "початковий етап". Науковці по-різному визначають кількість матеріалу, необхідного для засвоєння на початковому етапі, вказують на різні строки його тривання. Більше того, деякі відділяють цей період навчання від перших зустрічей з мовою, інші співвідносять його із початком роботи над мовою. Були також спроби охарактеризувати початковий етап як комплекс вимог щодо кількох видів мовленнєвої діяльності, або розглядати його однобічно як підготовку в одному напрямі.

Так чи інакше, поняття етапу обов'язково пов'язується із певною завершеністю знань, умінь і навичок (Зимня І.О., Леонтьєв О.О., 1976). Відповідно, початковим етапом можна вважати відносно тривалий навчальний період, що має забезпечити якісний стрибок суб'єкту навчання у плані початкового оволодіння ним навчальним матеріалом.

Стосовно процесу оволодіння іноземною мовою (польською зокрема) на початковому етапі, то основним змістом навчання є мовний матеріал і формування навичок володіння ним, що вимагає комплексності в організації такого матеріалу. Під комплексністю розуміємо факт представленості у матеріалі-об'єкті вивчення початкового етапу усіх аспектів вивчуваної мови: фонетико-інтонаційного, лексичного, граматичного.

Наступною важливою ознакою процесу організації початкового навчання є наявність позитивної мотивації. З цілого ряду психологічних досліджень відомо, що будь-яка людська дія причинно зумовлена і вмотивована необхідністю задоволення потреби, що її викликала (Рубінштейн С.Л., Леонтьєв О.О., Дашкевич О.В., Вілюнас В.К. та ін.). Мотив – це те, що стимулює людину до здійснення тієї чи іншої дії. Так, наприклад, вивчення іноземної мови може визначатися мотивами пізнавального характеру (бажанням оволодіти новою мовою, читати літературу цією мовою, ознайомитись із культурою нації-носія). В цьому випадку для суб'єктів навчання характерною є внутрішня готовність, настанова на оволодіння мовою. Така мотивація робить навчання ефективним навіть за умов існування окремих методичних недоліків в організації навчання.

Підтримати позитивне ставлення до навчання часто буває досить складно. Специфічно побудоване початкове навчання може мати особливості, які негативно впливають на позитивну мотивацію. Така особливість, наприклад, може полягати у наявності невідповідності між тим, чого очікують студенти, розпочинаючи вивчати іноземну (польську) мову, та тим, що вони насправді змушені робити. Розпочинаючи навчання, студенти очікують, що буде створено умови для швидкого занурення до світу мови, яка для них, природно, існує у формі мовленнєвої активності. На перше заняття вони приходять навчатися розмовляти, спілкуватись. Безперечно, вони з бажанням починають засвоювати те, що їм часто пропонує початковий етап. Однак, дуже швидко більшість студентів розуміє, що запропонований, наприклад, лексичний матеріал не може задовольнити навіть їхніх елементарних потреб у здійсненні комунікації. На заняттях майже не виникає ситуації спілкування (за винятком елементарних пояснень, а також окремих звернень викладача з проханням відповісти на нескладні запитання). Тому немає нічого дивного у тому, що первинний запал поступово зникає, а саме це підтверджують результати наших особистих спостережень за процесом засвоєння мови.

Щоб подолати згадані вище недоліки і зберегти зацікавленість студента навчанням, очевидно, необхідно ґрунтовніше підходити до процесу відбору навчального мінімуму початкового етапу. Такий відбір для початкового курсу польської мови проводився нами з урахуванням мети й особливостей організації навчального процесу. Оскільки останній передбачав створення умов для реального спілкування, лексичний мінімум повинен був відзначатись:

- 1) наявністю достатньої для здійснення повноцінної комунікації кількості лексичних одиниць, характерних для усного діалогічного мовлення: слів-заповнювачів пауз, лексичних одиниць різних функціональних стилів, експресивно забарвлених слів, фразеологічних зворотів, еліпсів, кліше;
- 2) достатньою представленістю лінгвокраїнознавчої лексики;
- 3) наявністю емоційних варіантів, що відповідають потребам формування індивідуального мовлення кожного студента;
- 4) наявністю лексики на вибір, що відображає інтереси й запити студентів.

Такі принципово важливі для формування навчального словника засади сформульовано у результаті аналізу мети й завдань конкретного курсу польської мови та існуючого досвіду організації навчання лексики. Одразу зауважимо, що методика навчання іноземців (українців зокрема), які вивчають польську мову на університетських курсах, все ще обмежується лише окремими спостереженнями, якими викладачі-практики не вельми часто діляться на сторінках наукових часописів. Обмеженою є також кількість посібників, збірників вправ, словників для навчання польської мови, хоча останнім часом відбулися певні зміни на краще.

Викладач польської мови як іноземної може спробувати самотужки долати існуючі проблеми, пов'язані із браком необхідної літератури (передусім польсько-українського словника-мінімуму), покладаючись на власну інтуїцію, досвід. У цьому зв'язку необхідно вказати на існування точки зору, згідно з якою власний досвід, інтуїція вчителя визнаються чи не найголовнішими чинниками процесу навчання (W.Żarski, 1993). Зауважимо, що іноді такий підхід до організації навчання може виявитись досить вигідним і принести певні позитивні результати. Однак рішення саме так побудувати процес вивчення мови, наприклад, Д. Бутлер, на нашу думку, справедливо вважає невдалим помилковим (Butler D., 1992:102).

Навіть лексика підручників, відібрана та запланована для засвоєння, повинна у процесі навчання підлягати певній селекції: деякі слова варто добре зафіксувати в пам'яті студентів, автоматизувати їх використання, інші можна лише пояснити, не думаючи про їх негайне засвоєння. До першої групи можна віднести так звані загальні вирази, типу *znajdować się, robić, wywołać, rzecz, powód, sprawa*, які можуть бути використані в контексті замість багатьох слів із конкретним значенням; до другої – слова, що в реальному житті використовуються дуже рідко, значення яких можна легко встановити за допомогою двомовного словника.

Початкове навчання має гарантувати студентів засвоєння обмеженої кількості лексичних одиниць (згідно з нормами приблизно 1000-1500), які однак нададуть йому можливість створювати елементарні висловлювання польською мовою і сформувати комунікативну компетенцію.

Стосовно комунікативної компетенції зауважимо, що на її сформованість вказує наявність двох типів мовних здібностей. До таких здібностей належать усна реалізація, або мовлення і слухання (вміння сприймати), а також реалізація письмова, що включає вміння писати і читати. На нашу думку, під час вивчення іноземної мови необхідно звертати увагу передусім на формування навичок мовлення, оскільки в процесі опанування іноземною мовою саме мовлення, а не вміння писати й читати найчастіше використовується у міжлюдських контактах.

До складу лексичного мінімуму, необхідного для організації початкового навчання, має входити достатня кількість одиниць, які найчастіше використовуються при побудові речень (наприклад, показники негативного ставлення, звертання, питальні займенники і т.п.), слова, за допомогою яких можна вказати на часові, просторові відносини, майнову приналежність, наприклад, *blisko-daleko, najpierw-potem, całość-część, należeć do ...*, а також такі елементи, за допомогою яких можна заповнити пропуски у висловлюванні, паузи хезитації, які виникають також внаслідок обмеженості знань у галузі лексики на початку навчання. До словника-мінімуму обов'язково повинні входити лексеми, які дуже часто вживаються у повсякденному мовленні (наприклад, назви основних продуктів харчування, засобів пересування, дієслова типу *kupić, płacić*), а також слова-назви реалій, притаманних країні, мова якої вивчається.

Для засвоєння у курсі початкового навчання польської мови нами використано лексичний матеріал польського словника-мінімуму Х. Згулкової та К. Бульчинської (1987). На наш погляд, використання словника-мінімуму гарантує збереження об'єктивності у процесі відбору навчального матеріалу, оскільки згаданий словник укладено з урахуванням різноманітних принципів відбору лексики, у тому числі принципу комунікативної спрямованості.

Принцип комунікативної спрямованості покладено в основу багатьох систем навчання іноземних мов, в тому числі польської. При побудові сучасних методик навчання іноземних мов, які використовуються у країнах Європи, враховано точку зору про те, що мова є засобом спілкування. Прихильники комунікативного підходу, дискутуючи зі структуралістами, які звертають увагу передусім на вивчення граматичної будови мови, стверджують, що існують такі сфери вжитку мови, без яких граматичні усталення не можуть існувати.

Принцип комунікативної спрямованості визначає і зміст навчання – відбір та організацію навчального матеріалу, конкретизує ситуації спілкування (особлива увага звертається на формування вмінь і навичок, які дозволяють здійснити комунікацію). Згаданий принцип ставить перед необхідністю своєрідної організації процесу навчання, використання різноманітних форм для здійснення комунікації.

Передбачається, що визначення принципу комунікативної спрямованості як основного для побудови початкового навчання призвело до того, що в програмах, які склалися із граматичного матеріалу і лексики, необхідної для засвоєння на певному етапі, почали з'являтися нові частини, а саме: тематично-понятійні списки, які враховували комунікативний аспект функціонування мови. Автором першої розробки був А. Вілкінс, а результат його роботи використано при укладанні першої програми початкового вивчення англійської мови "The Threshold level English". Програму створено за сприяння Європейської Ради, метою якої було вироблення системи програм вивчення іноземних мов в єдиній Європі.

Основним орієнтиром для авторів нових програм є потреби людей, що опановують мову. Значну увагу приділено також відбору необхідного мінімуму мовного матеріалу, що забезпечував би реалізацію найбільш важ-

ливих актів комунікацій. Упорядковано також перелік функціонально-поняттєвих категорій, що мали б бути виражені іноземною мовою, це, зокрема:

- повідомлення і отримання інформації;
- вираження думок;
- вираження емоційного ставлення;
- окреслення моральних цінностей;
- оформлення товариських відносин.

Новий перелік було прийнято при опрацюванні багатьох програм для початкових етапів вивчення іноземних мов. Стосовно програми або переліку функціонально-поняттєвих категорій, що був підготовлений для польської мови, автори під час відбору матеріалу керувались такими принципами:

- універсальністю, або можливістю вживання виразу в більшій кількості комунікативних ситуацій;
- стандартністю чи відсутністю багатозначності;
- ступенем складності структури – вибрані коротші вирази і такі, що мають граматичну структуру, придатну для засвоєння на початковому етапі (Мартинюк В., 1993:119).

Таким чином, було сформовано програму для початкового навчання польської мови, яка відповідала загальним стандартам, прийнятим у країнах Західної Європи. Поряд із вісьмома підгрупами, що складаються із інтенцій можливих повідомлень і об'єднані тематично, у програмі подано дев'ять груп діалогів, які конкретизують подані інтенції. Наприклад, підгрупа *Kontakty społeczne* складається з таких частин:

1. Zwracanie czyjejś uwagi, nawiązywanie kontaktu.
2. Przedstawienie się kogoś.
3. Powitanie.
4. Pytanie o samopoczucie (stereotypy powitalne).
5. Pożegnanie.
6. Składanie życzeń.
7. Wyrażanie uznania, komplementu.
8. Podziękowanie.
9. Przepraszanie.
10. Zapraszanie.

Для кожної з представлених частин у цій підгрупі розроблено приблизний варіант діалогу. Наприклад, для частини *Zwracanie czyjejś uwagi, nawiązywanie kontaktu* запропоновано такі варіанти реалізації комунікації:

Przepraszam,	Tak, słucham
Proszę pani/pana!	
Przepraszam, czy pan Nowak?	
Czy można o coś zapytać?	

Przez telefon:

Ala? Cześć! Tu Piotr!	Halo? Kto Mówi?
Dzień dobry! Mówi Piotrek Nowak.	Majewski, słucham!
Halo, czy to pani Alina Majewska?	Tak, słucham
Mówi Piotr Nowak (Czy) można prosić Alinę?	Nie ma jej. Wyszła.
	Będzie za godzinę
	Tak, proszę!
Nazywam się Hans Wolf. Chciałbym mówić z panem Janem Majewskim	Proszę chwileczkę zaczekać!
	Przy telefonie, słucham

Ми проаналізували поданий варіант програми і встановили, що лексичний матеріал, який задіяно для її упорядкування, майже повністю відповідає визначеним нами вимогам. До того ж, аналіз результатів проведеного експериментального навчання засвідчив, що використання такої програми дозволяє ефективно здійснювати навчання.

1. Зимняя И.А., Леонтьев А.А. Психологические особенности начального овладения иностранным языком. // Вопросы обучения русскому языку иностранцев на начальном этапе. – М., 1976. – 318 с.
2. Żarski W. Glottodydaktyczne aspekty kompetencji komunikatywnej./ Kształcenie językowe w szkole. – Wrocław.: Acta Universitatis Wratislaviensis, 1993.-334 s.
3. Martyniuk W. Inwentarz intencjonalno-pojęciowy do nauczania języka polskiego na poziomie podstawowym /progowym/. – Wrocław, 1993.- 215 c.
4. Przechodzka G. Z problematyki interferencji językowej w nauczaniu języka polskiego Polaków ze Wschodu / Merytoryczne kształcenie Polaków ze Wschodu.- Lublin.1994.
5. The Threshold level English, J.A. van Ek, L.G. Alexander, Strasbourg 1975, Pergamon, Oxford 1980.

Матеріал надійшов до редакції 2.12.2003 р.

Деркач В.В., Козаченко А.Н. Методические проблемы организации начального обучения польскому языку студентов-филологов.

В статье рассматриваются основные методические требования к организации начального обучения польскому языку студентов филологических факультетов.

Derkach V.V., Kozachenko A.N. Methodological Problems of Organizing the Primary Level of Teaching the Polish Language to Students of Language Disciplines.

The article sets out to provide principal requirements for organizing the primary level of teaching the Polish language to students of language disciplines.